

İSLÂM HUKUKU ALKOLLÜ İÇKİNİN TEDAVİ AMAÇLI KULLANILMASINA MÜSAADE ETMİŞ MIDİR?*

Dr. Nurdeen DEURASEH**

Çev.: Abdullah ÇOLAK***

ÖZET

İslâm hukuk literatüründe yaygın olarak tartışılan en önemli konulardan biri “haramla tedavi” konusudur. Müslüman hukukçular İslâm’ın haram olarak nitelendirdiği başta alkollü içecekler olmak bir kısım maddelerin tedavi amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu makalede böyle bir tedaviyi meşru görenler ile karşı çıkanların görüşleri delilleriyle birlikte tartışılmaktadır. Neticede bu çalışmada, normal durumlarda kullanımı dinen yasak olan alkollü içecek ve diğer maddelerin tedavi amaçlı kullanımına hangi şartlarda müsaade edilmiştir, bunlar ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haramla tedavi, hamr, alkollü içecek.

ABSTRACT

Is Imbiding al-Hamr (Intoxicating Drink) for Medical Purposes Permissible by Islamic?”

One of the important topics that has been widely discussed in Islamic legal literature is namely al-tadâwi bi al-muharramât. (treatment with forbidden things). In this regard, there are two different opinions of Muslim jurists regarding the use of intoxicating drink (al-khamr) for medical purposes. In this article, opinions of the ones those who allow such treatment and those who don’t are discussed with the consideration of its proofs. As a result, in this work attempts are made to study that in which conditions intoxicating drinks and other substances can be used for medical purposes, which are normally al-khamr.

Key Words: Treatment with forbidden things, al-khamr, intoxicating drink

* Bu makale, Arab Law Quarterly, Kasım, 2003, sayı: 3-4, s.355-364.’de yayınlanan **“Is Imbiding al-Hamr (Intoxicating Drink) for Medical Purposes Permissible by Islamic?”** başlıklı yazının çevirisidir.

** Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi, İslâmî Vahiy Bilgisi ve İnsan Bilimleri Bölümü, (IRK& HS) Jalan Üniversitesi. Yazar, özellikle, Prof Dr. Alaaddin Kharofa, Prof.Dr. Ahmed Kazemi Moussavi ve Prof Dr. Malik Bedri’ye bu araştırmanın geliştirilmesi için değerli öneri ve yorumlarından dolayı minnettardır.

*** [Dr.], İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: acolak@inonu.edu.tr
Makalede geçen bazı hususlara çevirmen tarafından açıklık getirilmiştir. Bu husus ilgili yerlerde çevirmenin notu anlamında (ÇN) kısaltmasıyla belirtilmiş olup, diğer dipnot numaraları ile karışmaması için (*) işareti kullanılmıştır.

Bu makalede, İslâm hukuk literatüründe yaygın olarak tartışılan en önemli konulardan biri olan “hamr”¹ (alkollü içecek)² özelinde “haramlarla tedavi” konusunu araştırmak amaçlanmıştır. Müslüman hukukçular arasında alkollü içkilerin tedavi amaçlı kullanımına ilişkin iki farklı görüş mevcuttur. İslâm hukukçularının çoğunluğu yasak maddelerle hastalığı tedavi etmenin meşru olmadığı görüşündedir. Aslında onlar, alkollü içkinin tedavi amaçlı kullanımı da dahil, hatta içilmesine müsaade edilen başka bir içeceğin bulunmadığı durumlarda susuzluğu giderme gibi her ne sebeple olursa olsun alkollü içkinin kullanılmasına müsaade etmemişlerdir. Buna karşılık bazı İslâm hukukçuları da ilaç/tedavi amaçlı veya içilmesine müsaade edilen başka bir içeceğin bulunmadığı durumlarda susuzluğu gidermek için alkollü içkinin kullanımına cevaz vermişlerdir.

İslâm Hukukunda Sarhoşluk Veren İçeceklerin Haramlığı

İslâm hukukuna göre “hamr” (alkollü içki) ile bir hastalığın tedavisini tartışmadan önce, İslâm hukukunda alkollü içkinin ne olduğunu tartışacak ve özetle analizini yapacağız. Alkollü içkinin içilmesi ittifakla haram kabul edilmekle birlikte kullanımı müslüman bilim adamları arasında ihtilafa neden olmuştur. Tartışmalar “hamr’ın ne olduğu sorusuyla başlamıştır. Üzüm şirasından elde edilen *hamr* konusunda; miktarının azlığına ya da çokluğuna bakmaksızın haramlığı konusunda bütün İslâm hu-

¹ Bundan böyle “el-Hamr” terimi “intoxicating drink: alkollü içecek” olarak çevrilecektir. Arap Edebiyatında görüldüğü gibi hamr’ın meşhur isim ve niteliklerinden bazıları şunlardır: Buğdaydan imal edilen eski alkollü içki olan (Örnek için bk. al-Khandaris,); etkili ve saf alkol olan *er-Rahiq*; tatlı üzüm ve taze hurmadan elde edilen alkollü içki olan *sakr*; bağımlılık duygularını tahrik eden *humayya*; üzümün ilk şirası olan *sulâfah*; bir çeşit alkol olan *mudâmah*; mutluluk ve neşe veren *rahû*; hurma ve üzümünden elde edilen bir çeşit alkol olan *nebîz*; baldan ve hurmadan yapılan etkili alkol olan *bid*; kırmızı alkol olan *el-Kumait*; üzüm şirasından yapılan bir alkol olan *fadiyh*; hurmadan yapılan alkoller vs.

² Örneğin bk. İbnu’l-Kayyim’in *et-Tıbbu’n-Nebevî* isimli eserinin “Hamr ile Tedavi” bölümü, nşr. Şuayb Arnavut ve Abdülkadir Arnavut, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 154-158, (bundan böyle bu eser *et-Tıbbu’n-Nebevî* olarak zikredilecektir); ez-Zehabi, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1990, s.137-138 (Bundan böyle bu eser de *et-Tıbb* olarak verilecektir).

kukçuları hemfikir olmuşlardır.³ Diğer alkollü içeceklere gelince, İslâm hukukçuları sarhoş etmeyen az bir miktarın içilmesinin haramlığı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu konudaki zorluğun şu iki nedenden kaynaklandığı kolayca görülebilir. Birincisi, insanların hurma, kuru üzüm ve diğer meyvelerden hazırlaya geldikleri, ve ancak uzun süre bekletildiklerinde veya özel metotlarla hazırladıklarında sarhoş edici olan içeceklerdir. Müslim, Sahih'(in)de Peygamberin, eşlerinin “nebiz”⁴den hazırladıkları içecekleri içtiğinden söz etmektedir. Ebû Dâvûd da benzeri bir hadis nakletmektedir: Aişe, “Biz, bir avuç dolusu hurma, bir avuç dolusu kuru üzümü bir deri (kap) içerisine koyar ve üzerine su dökerek Rasullah için nebiz* hazırlardık. Rasûlullah, bu şekilde sabahleyin hazırladığımız nebizi, o günün akşamında, akşamında hazırladığımız nebizi de ertesi günün sabahında içerdi.⁵ demektedir.

Yukarıdaki hadis, nebiz'in, İslâm hukukunda içilmesine ruhsat verilen bir şey olduğunu bildirmesine rağmen, Şia da dahil olmak üzere mezheplerin çoğunluğunu ikna edememiştir. Mezheplerin çoğunluğu, az veya çok alkollü içeceğin içilmesinin yasak olduğunu iddia etmektedirler. Bununla birlikte, diğer taraftan Basralı hukukçuların çoğunluğu gibi Kufeli hukukçular da

³ İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, 35 cilt, thk.Abdurrahman b. Kasım el-Âsîmi, Müessesetü'r-Risâleli't-Tiba' ve'n-Neşr, Beyrut, 1398 H., XXXIV, 186-187, (Bundan böyle bu eser *Mecmû'u Fetâvâ* olarak zikredilecektir).

⁴ Nevevî, *Sahih-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, thk. 'Asâm es-Sebâbiti, Haşim Muhammed, Ammâd Âmir, 9 cilt, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1994, VII, H.No: 79-80.

* Nebiz hurma ve kuru üzümünden yapılan bir nevi hoşaftır. Muhtelif meyveler bir küp veya fiçiya doldurularak üzerine su koymak suretiyle yapılır. Birkaç gün bekledikten sonra içilecek hale gelir. Meyvelerin tadı ve ekşisi suya çıkarak içilmesi hoş bir şerbet olur. Hz. Peygamberin içtiği ve ashabına da içmeleri için müsaade ettiği içki türü budur. Hz. Peygamber sarhoşluk veren hiçbir içkinin içilmesine müsaade etmemiştir. Geniş bilgi için bk. Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1983, IX, 262-270. (ÇN)

* Bundan böyle Kütüb't-Tis'a'da yer alan hadislerle yapılan atıflar; el-Mu'cem'e göre verilecektir. Yani Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'i için cild ve sayfa numarası, Müslim ve el-Muvatta' için kitap ismi ve kitap içindeki hadis numarası, diğer altı hadis mecmuası için kitap ismi ve bab numarası verilecektir. (ÇN)

⁵ Ebû Dâvûd, “Eşribe” 10, [Benzer ifadelerle aynı hadisi Müslim (Eşribe, 79) de rivayet etmektedir. ÇN]

(üzüm dışındaki maddelerden) elde edilen (şarabın) bizzat kendisinin haram olmadığı, bunun ancak sarhoş edecek miktarda alınmasının haram olduğunu iddia etmektedirler.⁶ Burada bütün mezheplerin delillerini ayrıntılı olarak vermek geniş yer tutacaktır. Bu sebeple farklı iki görüşün delillerini özetle vermek yeterli olacaktır.

Çoğunluk İslâm Hukukçularının Delilleri

İslâm hukukçularının çoğunluğunu temsil eden Hicaz (ekolu) hukukçuları, türüne ve niteliğine bakmaksızın, sarhoş edici bütün içeceklerin haram olduğu görüşündedir. Diğer bir ifade ile, üzüm şırası dışındaki maddelerden elde edilen içkilerin haramlığında miktar esas alarak, Kur'an-ı Kerim'deki "hamr" teriminin, sadece üzüm şırasından elde edilen içkiye hasredilmesi yanlış olur. Onlara göre, sarhoşluk veren içkilerin haramlığı özellikle şu altı husustan dolayıdır:

- 1- Miktarı ne olursa olsun içmek veya kullanmak haramdır.
- 2- Bunu inkar küfürdür.
- 3- Satın almak, satmak ve dağıtmak haramdır.
- 4- (Başkasına ait) içkiyi telef eden kimseye sorumluluğun olmaması.
- 5- İçki, kan ve idrar gibi necistir.
- 6- Ondan bir miktar içen cezayı hak eder.

Çoğunluk Müslüman ilim adamlarının görüşlerini desteklemede iki metotları vardır: Birincisi, bu konudaki hadislerdir. İkincisi, dilbilimsel olarak sarhoşluk veren her içeceğin *hamr* veya *müskir* olarak tanımlanmasıdır. Kendi görüşlerine delil olarak kullandıkları meşhur hadislerden bazıları şunlardır:

İbn Şihâb'ın Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan onun da Aişe'den yaptığı rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.)'a (bal ve hurmadan elde edilen alkol) *bit'* ve bal şerbetinden yapılan *nebîz* hak-

⁶ Ebû Rukıyye, *el-Eşribe ve Ahkâmuhâ fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Ürdün, Mektebetü'l-Aksâ, 1980, 21-82 (Bundan böyle bu eser *el-Eşribe* olarak zikredilecektir).

kında soruldu. O da, “Sarhoşluk veren her içecek haramdır.” buyurdu.⁷

Hz. Peygamber, “Her sarhoşluk veren hamr’dır ve hamr’ın her çeşidi haramdır.”⁸ “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.” buyurdu.⁹

İkinci olarak, Hadisten delillere ilaveten, müslüman bilim adamlarının çoğu “hamr” teriminin sarhoşluk veren bütün maddelere uygulanacağını iddia ederler. Arapça bir kelime olan “hamr” terimi dil açısından örtmek/kapatmak veya kısmak anlamına gelen “hamera-yahmuru” fiilinden türetildiğini iddia ederler. Müslüman kadının başını veya yüzünü örten anlamına gelen Arapça’daki “hımâr” kelimesi de aynı kökten türemiştir. Bu anlam “hımâru’l-mer’e: kadının örtüsü” ifadesindeki kullanımı çağırıştırır.¹⁰ Hımar kelimesinin, bazı şeylerin üzerine konulan kapak anlamında kullanıldığı da görülmektedir. “Hımâru’l-evânî”: (tencere, tava gibi) mutfak eşyasının kapağı. Kökeni açısından söz konusu terime, akli örttüğü için “hamr” denildiği, dil uzmanları tarafından bilinmektedir. Bu yüzden akli örten her şeye *hamr* terimi kullanılmaktadır.¹¹ Sonuç olarak İslâm hukukçularının çoğu, hamr isminin sadece üzüm şerbetinden elde edilen -(ve) Medine döneminde yasaklanan- alkollü içeceğe hasretmenin doğru olmayacağı sonucuna varmışlardır. Hukukçuların çoğunluğu hamr’ı, hangi şekilde ve her ne isim altında kullanılırsa kullanılsın bütün alkollü maddeleri kapsayan bir terim olarak tarif etmişlerdir. “el-Muhaddir” sarhoşluk veren her hangi bir katı madde anlamına gelirken; “el-hamr”, hangi maddeden elde edilirse edilsin, sarhoşluk veren içecek anlamına gelip “el-müskir” olarak da isimlendirilir. Aynı zamanda onlar iddialarını Peygamber (s.a.v.)’in (şu) hadisine de dayandırırılar: Bir defasında Hz. Pey-

7 Buhâri, “Eşribe” 4 [Oysa hadisin orijinali: “Rasulullah (s.a.v.)’a bal şerbetinden elde edilen ve Yemenlilerin de içmekte olduğu *bit*’in hükmü soruldu. Rasûlullah (s.a.v.) da, “Sarhoşluk veren her içecek haramdır.” dedi, şeklindedir. ÇN.]

8 İbn Mâce, “Eşribe” 9.

9 İbn Mâce, “Eşribe” 10.

10 Firûzâbâdi, *el-Kâmûsu’l-Muhit*, el-Feyûmî, *el-Misbahu’l-Münir*, . “hamr” md.

11 İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2 cilt, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, I, 572. [Bu baskıya göre doğrusu I, 383 olmalı. ÇN]

gamber'e bal, mısır veya arpadan yapıp, alkol oluncaya kadar mayalanma işlemine tabi tutulan içecekler hakkında soruldu. O, "Sarhoşluk veren her şey hamr'dır ve her hamr da haramdır." buyurdu.¹² Ayrıca Ömer b. Hattab (r.a)'ın şöyle dediği nakledilmektedir: "Hamr, haram kılındığında, beş şeyden imal ediliyordu; üzüm, hurma, bal, buğday ve arpa. Hamr, akli örten şeydir."¹³ Bu konuda Malik Bedri (şöyle) der:

"Alkol, Kur'ân'ı Kerim'de ve Peygamber'in Sünnetinde bahsedildiği gibi hamr olarak bilinir. Çünkü ona (alkole), mayalanmış bir içki olduğu için değil, aklın normal fonksiyonunu (tamamen) ortadan kaldırdığı veya eksilttiği için (hamr denilmiştir)..... İslâm hukukçularının hepsinin uyuşturucu maddeleri de hamr kategorisinde değerlendirmelerinin nedeni budur. İbn Teymiye gibi bazı İslâm alimleri afyonu alkolden daha (zararlı madde) kötü olarak tanımlamıştır.¹⁴

Yukarıdaki bilgilerden hamr'ın, sadece üzümünden elde edilen bir içki olmadığı, aynı zamanda hurma, bal, buğday, arpa ve benzeri maddelerden elde edilen içkilere (de hamr) denildiği sonucunu çıkarabiliriz.¹⁵ Hanefilerin dışındaki bütün mezhepler, haram kılınan bir maddeden çok veya en az miktarda kullanılması (dahi) meşru olmayacağı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir ifade ile bir şeyin çok miktarı sarhoş edici özelliğe sahip ise, onun en küçük miktarı da haramdır. Şayet her hangi bir maddenin bir fincan dolusu sarhoş ediyorsa, onun az bir miktarı/bir damlası da haramdır.

Kufe'li Hukukçuların Çoğunluğunun Görüşü

Çoğunluk Kufeliler, harm'ın sadece üzümünden elde edildiğini ve bunun dışındaki maddelerden elde edilen (içkiye) hamr denilemeyeceğini söylemişlerdir.¹⁶ Basralı hukukçuların çoğunluğu

¹² İbn Mâce, "Eşribe" 9, [Müellif bu hadisi muhtemelen vürüd sebebiyle birlikte vermiş olmalı. Çünkü atıfta bulunduğu yerdeki hadisin orijinal metinlerinde sadece "Sarhoşluk veren her şey hamr'dır ve hamr'ın her çeşidi haramdır." denilmektedir. ÇN]

¹³ Buhârî, "Eşribe" 2, 5.

¹⁴ Malik Bedri, "The Aids Crisis: An Islamic Socio-Cultural Perspective (Kuala Lumpur: ISTAC, 1998), 270.

¹⁵ Hamr'ın üzüm dışındaki şeylerden üretilmeyeceğini ve üzüm dışındaki şeylerden üretilene de *hamr* denilmeyeceğini iddia eden bir ekol vardır.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II, 1259, "hamr" md.

gibi, Irak ekolüne mensup Tabiînden İbrahim en-Nehaî, Süfyan es-Sevrî, İbn Ebî Leylâ, Şurayh, Ebû Hanife ve diğer bütün Kufeli hukukçular, üzüm sırası dışındaki maddelerden elde edilen içeceklerin haram kılınmasını, bu içeceklerin maddesi/içeriğinden dolayı değil, bizzat sarhoşluk veren (miktarından) kaynaklandığını iddia ederler.¹⁷ Onlar bu iddialarını şu âyetin zâhirî anlamına dayandırırılar: “*Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden de sarhoşluk ve güzel rızık elde edersiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için ibret vardır.*”¹⁸ Onlar bu âyetteki *sekr* (kelimesini) “sarhoşluk veren” olarak yorumlamışlar ve şayet onun maddesi/kendisi yasaklanmış olsaydı Allah (c.c) ondan “sağlığa yararlı veya güzel bir besin” olarak zikretmezdi, değerlendirmesini yapmışlardır. İkinci olarak onlar, Kur’an’ın hamr’ı açıkça yasaklamasının illetinin Allah’ı zikirden alıkoyması olduğunu söylerler. Bu illet sarhoşluk veren alkolün az bir miktarda değil belirli miktarda bulunur. Bu tartışma onları, üzümünden üretilen ve sarhoş edeci özelliği olan içeceğin çok miktarda alınması gibi az miktarda alınmasının da haram olacağı, üzüm dışındaki maddelerden elde edilen alkollü içeceklerin ise sarhoşluk veren miktarda alınmasının haram olacağı kanaatine götürmüştür. Ayrıca onlar (görüşlerini) Hz. Peygamber’in şu hadisine dayandırırılar¹⁹:

Ma’n, “Malik b. Enes’e (bal veya üzümünden imal edilen) *el-Fukkâ*’ı sordum. O şöyle dedi: “Eğer sarhoş etmiyorsa onda haramlık yoktur (felâ be’sê bihi).” İbn ed-Derâverdi, “Biz fukka’yı

¹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, I, 571 [Doğrusu II, 383 olmalıdır ÇN]; Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitâbu’l-Fıkh ‘ale’l-Mezâhibi’l-Erbaa*, 5 cilt, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, 1972, II, 7.

¹⁸ Nahl 16/67.

¹⁹ Hanefîler, yasak olan içkilerin sadece üzümünden elde edilenler olduğunu düşünürler ve bunun dışındakilerden elde edilen diğer alkol çeşitlerine (ise) sarhoş etmeyecek miktara kadar müsaade ederler. Bu görüş kısmen Hz. Peygamber tarafından Yemen’e ilk vali olarak tayin edilen Hz. Ali’nin misafirlerine alkol ikram ettiği olayıyla de desteklenmektedir. Daha sonra ikrama devam ettiği kimseler sarhoş oldular. Misafirler itiraz ettikleri zaman Hz. Ali, “Ceza içmeden dolayı değil, sarhoş olmadan dolayıdır” şeklinde açıklama yaptı. Bk. Matthew Lippman, *Islamic Criminal Law and Procedure*, Praeger Publishers, New York, 1988, 47-48. [Böyle bir rivayete bu makaleyi çevirirken taradığımız eserlerde rastlayamadık. Hz. Ali’nin misafirlerine ikram ettiği içecek muhtemelen içilmesine dinen cevaz verilen “nebiz” gibi bir şey olsa gerek. ÇN]

sorduk ve onlar “fukka sarhoş etmez ve onun içilmesinde bir sakınca yoktur (lâ be’sse bihî)” dediklerini nakleder.²⁰

Peygamber (s.a.v.), “Sarhoşluk veren hamr’ın azı da çoğu da bizzat kendisi (bi aynihâ) haram kılınmıştır.”²¹ buyurmaktadır.

Ebû Musa’dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber, Muaz’ı Yemen’e gönderdiği gibi beni de gönderdi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Yemen’de buğday ve arpadan elde edilen iki tür içecek vardır. Onlardan biri *mizr* olarak isimlendirilip, darı, arpa veya tahıldan elde edilen Habeşistan birasıdır. Diğeri bal ve hurmadan elde edilip sarhoş edici olan *bita*’ isimli bir içkidir. Hangisini içelim? O, Her ikisini de için, fakat sarhoş olmayın” buyurdu.²²

Sonuç olarak, Kufelilerin çoğunluğu *hamr’a*, insan aklını örttüğü ve (doğruyu yanlıştan) ayıramayacak hale getirdiğinden dolayı değil, alkol oluncaya kadar bir yerde bekletildiği için bu ismin verildiğini iddia ederler.²³

²⁰ Buhâri, “Eşribe” 4. H.No: 490

²¹ Beyhâki, *es-Sünenü’l- Kübrâ*, VIII, 516, H.No: 17405.

²² Buhâri, “Meğâzi” 60: Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Lü’lûü ve’l-Mercan fî mâ Ittefakâ Aleyhi’s-Şeyhân*, Kitâbu’l-Eşribe, Bâbu enne müskirin hamrun ve enne kulle hamrin harâmun, 2: H.No: 1301. [Doğrusu, H.No: 1302 olmalı. ÇN]

* Buhâri’nin Sahih’inde Veda Haccından önce Ebû Mûsa ve Muaz’ın Yemen’e gönderilmeleri başlığı altında, zikrettiği bu hadisi Müslim “Eşribe” 71’de nakletmektedir. Hadisin metni şöyledir: Nebi (s.a.v.), Ebû Musa ve Muaz’ı Yemen’ gönderirken: “İnsanları davet edin, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz., kolaylık gösteriniz, zorlaştırmayınız. İtaatli ve saygılı davranınız” buyurdu. Ebû Musa: ‘Ey Allah’ın Nebisi! Bize Yemen’de yapmakta olduğumuz iki içki hakkında fetva ver’ dedi. Rasulullah onların mahiyetini sorunca o da ‘Bunlardan biri arpadan yapılır ki buna *mizr* adı verilir. Diğeri ise baldan imal edilir ve *bit*’ adı verilir.’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Sarhoşluk veren her içki haramdır’ buyurdu”. Müellif yukarıdaki hadisi çevirisinde hadiste olmayan kelime ve cümleler ilave etmiştir. ‘Arpa, darı ve diğer tahıllardan imal edilen ve *mizr*’e Habeşistan birası da denileceğini söylemektedir. Aynı zamanda hadisin son kısmına “Her ikisinden de için fakat sarhoş olmayın” şeklinde bir cümle eklemiş ise de hadislerin orijinalinde böyle bir ifade mevcut değildir. Dolayısıyla müellif ele aldığı konunun delili olarak zikrettiği hadisleri nakletmede titiz davranmamış, yanlış anlaşılmalara neden olabilecek keyfi ilavelerde bulunmuştur.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II, 1259; Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzi, *Muhtârü’s-Sihah*, (Kahire, Dâru’l-Hadis, n.d.), 189.

Küfelilere Cevap

Hepimiz biliyoruz ki İslâm hukukunda “te’âruz”u (deliller arası çelişkiyi) gidermenin ilk yolu *tercih*’tir. Tercihe, birbiriyle çelişen iki delil ortaya çıktığında ihtiyaç duyulur. Hamr’ın haramlığı konusundaki ihtilaf, Sünnet ile kıyasın çelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Modern hukukçulara göre, Küfelilerin kıyas yoluyla elde ettikleri argümanlar daha iyi iken, Hicaz (ekolü) hukukçuların, delil olarak dayandıkları hadislerle bakıldığında ise bunların delilleri daha güçlüdür. Bununla birlikte, alimler ve hukukçuların çoğunluğu tarafından bilindiğine göre, yasama kaynağı olarak kıyas, Kur’ân ve Sünnetten sonra ikinci derecede bir kaynak olarak değerlendirilir. Bu düşünceden hareketle, bir konuda Kuran ve Sünnette delil varsa şeriatın ikinci derecedeki bir kaynağına ihtiyaç duyulmayacak ve yazılı metnin göz ardı edilmesine müsaade edilmeyecektir. Bu düşünceden hareketle, kıyaslarla, açık (nass) metinlerine muhalefet etmek doğru değildir. Genel kabul bu olmakla birlikte yine de Kur’ân ve Sünnetle düzenlenen bir konuda kıyasın rolünün olmadığını söylemek de o kadar doğru değildir. Çünkü bu gibi durumlarda, ikinci derecede bir delil olsa da kıyas, yazılı ahkâmın doğru anlaşılması ve yorumlanması için hala işlevseldir.

İkinci olarak, İslâm hukukunun prensiplerinden biri olan, “seddü’z-zerî’a” ya dayandırılır ki, o, İslâm’ın bütün kötülöklere giden yolları tıkaması /engellemesi olarak tarif edilir. Bu prensibin bir uygulaması olarak tahrip ediciliğinde şüphe edilmeyen uyuşturucu maddelerin; ister haşhaş/esrar, afyon, morfin iğneleri, eroin, halisünasyon yapan uyuşturucular, ister aklın mükemmel çalışması ve insanî hassas değerler üzerinde tahrip edici etkiye sahip olan uyuşturucular olsun, bunların her çeşidi yasaklanmış olmalıdır. Bu uyuşturucuların etkisi sadece beyne hasar vermek ve onu bilinçsizleştirmekle kalmayıp aynı zamanda vücuda fazla miktarda alındığında kalp kasları ve kalbin düzenli atışı üzerinde de olumsuz etkisi olur.

İslâm Hukukunda Tedavi Amaçlı Hamr (Alkollü İçeceklerin) Kullanımı

Alkollü içecekler hastalık için şifa değil hastalığın ta kendisidir, diyen İslâm hukukçularının delilleri:

Daha önce de ifade edildiği gibi, İslâm hukukunda hastalığın hamr ile tedavisi hakkında temel iki görüş vardır. İlk önce, alkollü içecekler hastalık için şifa olmayıp hastalığın ta kendisi olduğunu söyleyen İslâm hukukçularının delillerini sunarak başlamak istiyorum. Diğer bir ifade ile, onlar, alkollü bir içeceğin hastalıklar için ilaç değil aksine bizzat kendisinin bir hastalık olduğu görüşündedirler. Onlar, hastalıkların tedavisinde alkollü içeceğin zararlı etkisini ortaya koymak için görüşlerini aşağıdaki hadislerle desteklerler:

Târik b. Süveyd el-Hadramî Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim memleketimde üzüm bağları var ve biz alkollü içki yapıyor ve onu içiyoruz." dedi. Hz. Peygamber, "Ondan içmeyin" buyurdu. Târik "Biz onu hastalığın tedavisi için kullanıyoruz" dedi. Peygamber, "O ilaç değil, bizzat kendisi hastalıktır." buyurdu.²⁴

Buhârî, benzer (anlamda) diğer bir hadis nakletti ki Hz. Peygamber o hadiste: "Allah her hangi haram bir şeyde sizin hastalıklarınıza deva kılmadı." buyurdu.²⁵

Ebû Hureyre "Peygamber, bütün müslümanları haram maddelerle (bad cures) tedavi olmaktan sakındırdı." dedi.²⁶

Hz. Peygamber, "Allah her hastalık için –siz bilin- bilmeyin- bir şifa yaratmıştır. Fakat O'nun yasakladıklarıyla asla tedavi olmayın." buyurmaktadır.²⁷

Yukarıdaki hadislerle dayanarak alkollü içecekleri necis²⁸ kabul eden İmam Cafer es-Sâdık'a öğrencilerinden birisi, basur

²⁴ Müslim, Eşribe, 12. [Müellif Tarık b. Süveyd el-Hadramî demiş doğrusu el-Cu'fi'dir. Ayrıca müellifin belki biraz yorum katarak çevirdiği hadisin metni şöyledir: Târik b. Süveyd el Cu'fi, Hz. Peygamber'e, şarabın hükmünü sormuş; o da kendisini men etmiş. Yahut onu yapmasını kerih görmüş. Bunun üzerine Tarık: "Ya Rasûlallah! Ben ancak onu ilaç için yapıyorum" demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), "O ilaç değil, fakat derttir" buyurdu."]

²⁵ Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitâbu'l-Megâzi, Bâbu Şerâbi'l-Live'l-Asel. Aynı zamanda bk. ez-Zehabi,, el-Kebâir, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1991, 108. [Buhârî'de sözünü ettiği başlık altında böyle bir hadise rastlanmamıştır.(ÇN)]

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 305, 446 ["Yani zehirle" kaydı mevcuttur ÇN], 478.

²⁷ Ebû Dâvûd, "Tıb" 11. H.No: 3874.

(hastalığından kaynaklanan) kanaması için bir doktorun kendisine (ilaç olarak) alkollü içeceği reçete etmesinin hükmünü sorduğu zaman o, karşı çıkarak şu cevabı verdi: “Allah yasakladığı hiçbir şeyde deva yaratmamıştır.” Bu bakış açısına göre, alkollü içecekler ne hastalıkların tedavisinde ilaç olarak ne soğuk havada ısınmak için ne de susuzluğu gidermek için kullanılabilir.”²⁹ Aynı zamanda müslüman bir doktor olan İbnü'n-Nefis (787/1288)'e “Niçin bu hastalığın iyileşmeme yardımcı olması için biraz alkollü içki almıyorsunuz?” denildiğinde o, “Hayır, Rahmet sahibi Allah'a vücudumda velev bir damla olsun, alkollü içki ile kavuşamam” demiştir.³⁰

Yukarıdaki bakış açısını takip eden İbnu'l-Kayyim (ö..751 H), döneminin doktorları tarafından alkollü içeceklerin tedavi amaçlı kullanılması (tavsiyesine) karşı çıkmıştır. *Tıbbu'n-Nebevi* isimli kitabında, alkollü içkilerin (insanın tekrar) sağlığa kavuşmasını temin edeceği görüşüne karşı aşağıdaki delilleri dile getirdi:

Peygamber (s.a.v.) tarafından ifade edildiği gibi alkollü içki(nin kendisi) hastalıkların bir nedenidir ve bu yüzden bir ilaç olarak kullanılmasına müsaade edilemez. Alkollü içki insan doğasını(n bozulmasına) ve ruhen hastalanmasına neden olur. Bundan da öte, insan fitratı kullanılan uyuşturucu ilacın yapısından oldukça etkilenir. Şayet uyuşturucu ilaç sarhoşluk veren içki gibi zararlı ise insan doğası kötü bir şekilde etkilenecektir. Yani zararlı yiyecek, içecek hatta giyeceklerin Allah tarafından yasaklanmasının nedeni aklın, kötü yiyecek, içecek ve giyecek şeylerden son derece etkilenecek olmasıdır.³¹

²⁸ Bu fikir Kur'an'ın şu ayetine dayanır: “...şarap (sarhoş eden içki), kumar, dikili taşlar, şans okları şeytân işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” Mâide 5/90. Ayrıca bk. el-Bağdâdi, *et-Tıbb mine'l-Kitâb ve's-Sünne*, thk. Abdülmütî Emin Kaleli, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1988, 201-202; İbnu'l-Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvakkûn 'an Rabbi'l-Âlemîn*, 4 cilt, thk. Asâmuddin es-Sabâbitî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1993, II,14; Ebû Rukiyye, *el-Eşribe*, s.82-83; Muhammed Nazım en-Nesîmî, *et-Tıbbu'n-Nebevi ve 'Ilmu'l-Hadis*, 3 cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1991, III, 25.

²⁹ es-Seyyid Abdullah Şibar, *Tıbbu'l-Eimme*, Matbuatü'l-Elfeyn, Kuveyt 1990, 79-85.

³⁰ Ahmet Recai el-Kindî, *Glimpses of İbn Nafis*, Islamic Organization for Medical Science, Kuveyt 1997, 32.

³¹ İbnu'l-Kayyim, *et-Tıbbu'n-Nebi*, 156.

Ahmed b. Hanbel gibi İbnu'l-Kayyim de tedaviyi, gıda gibi zorunlu bir ihtiyaç olarak değerlendirmez. O, tedavi gayesiyle alkollü içeceğin alınmasının haram olduğunu açıkça belirtir. İbnu'l-Kayyim bir şeyin yasaklanmış olmasının her halükarda ondan sakınmayı ve uzak durmayı gerektireceğini iddia eder. Alkollü maddenin ilaç olarak alınmasına (müsaade etmek) onu beğenilen bir madde olarak yorumlamak anlamına geleceği, ayrıca alışkanlığa neden olacağı için böyle bir şey İslâm hukukunun amacına aykırıdır. İbnu'l-Kayyim iddiasını şöyle diyerek destekler: “İnsanlar alkollü içkiye yönlendirilip, onun ilaç olarak kullanmalarına müsaade edildiğinde bu, insanların zevk/mutluluk ve eğlence için alkol kullanmalarına bir mazeret olacaktır. Çünkü insanlar (alkollü içeceklerin) sağlıkları için (faydalı olacağı), şikayetlerini azaltacağı, hastalıklarını tedavi edeceği hissine kapılacaklardır.”³² Gerçekte bu gibi içecekleri kullanan her hangi bir kimsenin bunu ölçülü olarak veya ilaç olarak alma konusunda kendisini kontrol edemez. Genellikle, aynı şekildeki her hangi bir kullanıcının, makul dozajı aşması kaçınılmazdır. Az ile başlar, gittikçe, günden güne artırır. Sonuçta pek çok mutsuzluk veren sonuçlarıyla bağımlılık yapan bir alışkanlık haline gelir. Bağımlılık gerçekten, kullanıcıların baş edemeyeceği; melankoli, kıvrınma, epilepsi, inme/felç, kalp krizleri, romatizma, mafsals ağrıları, gut, karaciğer sirozu, kas kasılması/krampları, akciğer problemleri gibi hastalıklara, ciddi bedensel ve zihinsel halsizliklere sebep olur.³³

Sarhoşluk veren içkinin yukarıdakilerden başka tehlikeleri de vardır. Bütün doktorlar, sarhoşluk veren maddenin içilmesinin bir sonucu olarak, karaciğer, mide ve diğer sistemlerin muzdarip olacağını doğrularlar. Müslüman hekimler tarafından özellikle yasağın tıbbî ve bilimsel gerekçelerini tartışan bilimsel eserler yazılmıştır. Örneğin, Ebû Bekir er-Râzî (ö.313/925), sarhoşluk ve alkollü içeceklerin insanın hem ruh hem beden (sağlığı) üzerindeki etkileri hakkında şunları yazmıştır:

Kronik ve bağımlılık haline gelmiş bir sarhoşluk, (vücut dengesinin) bozulması, musibet ve bütün hastalık çeşitlerini berabe-

³² Aynı yazar, *Zâdü'l-Meâd*, III, 115-116; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9 cilt, Mektebetü'r-Riyâd el-Hadis, Riyad 1981, VIII, 307-308; eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 8 cilt, Dâru'l-Ma'rife li't-Tevzi' ve'n-Neşr, Beyrut, ts.), II,253.

³³ Hamarneh, *Background of Yunani Arabic and Islamic Medicine and Pharmacy*, Hamdard Foundation, İslamabad 1997, 140.

rinde getiren kötü eğilimlerden biridir. Aşırı içen kimse felç ve ani kalp krizi ile nefes kesilmesi (asfeksi)'ne, beyin atar damarlarının çatlaması, sendeleyerek, çukur ve yarıklara düşme ile yüz yüze kalır; söz konusu edilmeyen diğer ateşli hastalıklar, kanın pıhtılaşması, karaciğerin şişmesi/kabarması, kanın pıhtılaşması, bağırsaklarda şişkinlik, aşırı sarhoşluktan meydana gelen titreme, özellikle doğal olarak sinirleri zayıf olan kimselerde felç.... Bütün bunlardan öte sarhoşluk veren şeyi içmek akıl ve güç kaybına neden olur. Bu yüzden (bu gibi kimseler) neredeyse hiç dikkatli düşünüp, tedbirli davranamazlar.³⁴

Alkollü içeceğin zararlı etkilerinin sadece yukarıda bahsedilenler ile sınırlı olmadığı gerçeği inkar edilemez. Bütün bunlara içenlere getirdiği ekonomik zararlar ilave edilebilir. Bu kimseler paralarını boş yere harcıyorlar ve (paralarını) farkına varmadan alkollü içkileri üreten ve ihraç eden, (bu tür içkilerin) reklamını yapmada ve onunla insanları baştan çıkarmada uzmanlaşmış kimselere ödüyorlar. Alçak gönüllülüğün, şeref ve itibarın kaybedilmesi, ebeveyn, çocuklar ve dostlar arasındaki saygınlığın yitilmesi şeklinde ortaya çıkan tüm bu davranışsal zararlara ilaveten, babalar, oğullar ve torunlar arasında nefretin yayılmasına sebep olur.

Alkollü içeceğin tıbbi bir amaçlı kullanımını diğer haram şeylerin kullanımını gibidir

Bazı müslüman hukukçular alkollü içeceklerle tedavi olmanın meşru olduğunu açıklamışlardır. Onlar alkollü içeceğin temizliğine inanır ve Kur'an âyetlerindeki (yani Mâide 5/90'daki) "rics" kelimesini manevi pislik olarak kabul ederler. Onlar görüşlerini Kur'an'ın "... O pis putlardan (evsân) sakının"³⁵ âyetiyle desteklerler. Bu âyet gösteriyor ki "putlar (evsân)" kelimesi soyut pislik anlamına gelmektedir ve hiç kimse putlara dokunmakla pis olmaz. Demek oluyor ki asılları itibarıyla maddeler temizdir ve onların gayri meşruluğu pis olmalarını gerektirmez. Kural şudur:

³⁴ S H. Nasr, *İslamda Bilim ve Medeniyet*, Harvard Üniversitesi Basımı, Cambridge 1968, yeni baskı. (Kuala Lumpur: Dewan Pustaka Fajar 1984), 206 (sayfa referansları tahkiki yeni baskısına göredir.)

³⁵ Hac, 22/30.

Her pis olan şey gayri meşrudur. Fakat her gayri meşru olan şey pis değildir.³⁶

Hastalığın hamr ile tedavisi konusuna gelince; onlar, alkollü içecekleri tedavi amaçlı kullanmayı diğer haram şeyleri kullanma gibi kabul ederler. Bu, ilaca olan ihtiyacın gıdaya olan ihtiyaca eşit olduğu içindir. Çünkü hayatı korumak için her ikisi de zorunludur. Farz edelim ki bir insanın hayatı tehlikede, tedavisi için alkol içeren ilaçtan başkaca bir şey de mevcut değil, (bu durumda) öncelikle alanında uzman ve aynı zamanda dinin emirlerini korumada son derece muhafazakar olan müslüman bir doktor, hastasına alkol içeren bir ilacı reçete etmekten başka alternatif de yok,³⁷ bu durumda, “*zarar izale edilmelidir* (ed-darârü yûzâlü)” hukuki deyimi/kuralı, tedavi amaçlı yasak şeylerin kullanımını için (de geçerli) bir delildir. Buna dayanarak, temel değerleri tehdit eden zarar öncelikli bir mesele olarak ortadan kaldırılmalıdır. İnsanoğlunun sağlığını ve hayatını, toplumda yayılma ihtimali olan bütün hastalıklara karşı korumak bir zarurettir. Buradan kuralların daima istisnalarının olduğunu anlıyoruz. İslâm, yenilip içilmesi yasak olan şeylerin yanlışlıkla, tedavi amacıyla veya bir kimsenin isteği dışında zorlanması gibi olağanüstü/istisnâî durumlarda, bir itaatsizlik olarak değil, yemek veya içmek zorunda kalınması durumu gereği (bu maddelerin) kullanılmasına imkan vermiştir. Gerekli durumlarda, açlığı gidermek için ölmüş hayvan etini yeme, susuzluğu giderme veya bazı hu-

³⁶ Macid Ebû Rukıyye, *el-Eşribe ve Ahkâmuhâ fi’ş-Şerâti’l-İslâmiyye*, (Amman, Mektebu’l-Aksâ, 1980),85-87.

³⁷ İbn Rıdvan’ın (ö.459/1067) da dahil olduğu pek çok müslüman doktorun, doktorlara tedavi amaçlı alkollü içeceklerin kullanmalarını tavsiye etmelerinin nedeni budur. Örneğin bir doktor olarak İbn Rıdvan faydalı bir diyetle yönlendirici bilgi vermeli, alkolün meşru veya gayri meşru olduğu ve hastanın tercih edip etmeme hakkına sahip olduğu bildirmelidir. Şayet doktor, haram kılınmış veya ruhsat verilmiş olsun, alkolün bütün bu faydalarını kullanmaktan kaçınırsa doğru bir tavsiyede bulunmamış, ve aldatmış olur. (Daha fazla bilgi için bk. İbnRıdvan, *On the Prevention of Bodily His in Egypt*, çev. M M W. Dols (Berkeley: Kahire Üniversitesi baskısı, 1984). Bu çalışmanın bir özeti için, *Comptes Rendus du Congrès International de Medicine Tropicale et-d’Hygiene* (Kahire, 1929) II, 211-239’daki M Meyerhof,’un “Ali b.Rıdvan’a göre Eski Kahire’de İklim/Çevre ve Sağlık” (isimli yazısına) bakınız.

kukçulara göre bir hastalığın tedavisi için alkollü içeceğin içilmesi, diğer ruhsat örnekleridir.³⁸

Bundan da öte, onlar, Hz. Peygamber'in Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'a uyuz hastalığından muzdarip olduklarında ipekli elbise giymelerine izin verdiğini* iddia ederler. Aynı şekilde *Sahih-i Buhârî* ve *Sahih-i Müslim*'deki Peygamber (s.a.v.)'in hadisleri bahsetmektedir ki: Ureyne'li bazı insanlar Medine'ye geldiler. Fakat Medine'nin havası onlar için uygun değildi ve onların yüz ve derileri sarardı, mideleri şişkinlikten rahatsızdı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onlara, zekat (beytü'l-male ait) develerinin otladığı bölgeye gitmelerini ve onların süt ve idrarından içmelerini tavsiye etti.³⁹ Bu hadisler zorunlu durumlarda gayri meşru yiyecek ve içeceklerin kullanımına müsaade edilebileceğini göstermektedir.⁴⁰

Belirli Şartlarla Tedavi Amaçlı Alkollü İçeceklerin Kullanımına İzinin Gerekçesi

Daha önce belirtildiği gibi hukukçular, alkollü içeceğin tedavi amaçlı kullanımı konusunda kendi aralarında farklı görüştedirler. Bazıları böyle bir tedaviyi meşru görmezken diğerleri bunun meşru olduğunu bildirmektedir. Şayet şeriatın insan sağlığını koruması perspektifinden meseleye bakacak olursak, muhtemelen böyle bir uygulamayı meşru görenlerin görüşleri İslâm'ın ruhuna daha yakındır. Bununla birlikte, iki farklı görüşü harmonize eden pek çok çağdaş İslâm hukukçuları, zorunlu durumlarda alkollü içecekler de dahil, haram olan şeylerin tedavi amaçlı kullanılabilirliği görüşündedirler. Bu konuda el-Karadâvi şu şartlara dikkat çeker⁴¹:

1- Bu ilacı almaması durumunda hastanın hayatının tehlikede olması,

³⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I,386-387.

* Buhârî, "Cihad ve's-Siyer" 91; Müslim, "Libas", 24-26; İbn Mâce, "Libas" 17.

³⁹ Buhârî, "Tıb" 6; eş-Şâfiî, el-Ümm, II, 253.

⁴⁰ Muhammed Nazım en-Nesîmî, *Tıbbu'n-Nebevî ve 'İlmu'l- Hadîs*, 3 cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1991, III, 223.

⁴¹ Karadâvi, *el-Helâl ve'l-Harâm fi'l-İslâm*, Mektebu'l-Vehbe, Kahire 1960, thk. (I.IF.S.O, Kuveyt 1989), 75 (sayfa atıfları yeni baskıya göredir)

2- Başka bir alternatifin olmaması ya da tamamen helal maddeden imal edilmiş ve onun yerine kullanılabilir başka bir ilacın mevcut olmaması,

3- Bu ilacın, müttaki olduğu kadar aynı zamanda bilgili olan bir müslüman doktor tarafından reçete edilmiş olması.

Modern zamanlarda alkollü içecekler sadece keyif amaçlı değil aynı zamanda uykusuzluk ve sindirim bozukluğundan, göğüs anjini ve kalp çarpıntısına kadar pek çok hastalığın tedavisinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ebû Bekir Râzî ve İbn Sînâ gibi ortaçağın ileri gelen müslüman doktor ve filozofları, alkolün çok miktarda kullanımına karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte onlar, (tekrar) sağlığa kavuşmak için aşırıya kaçmadan alkollü içeceklerin tıbbi amaçlı kullanılmasını tavsiye etmişlerdir. Ebû Bekir er-Râzî Menâfi' el-Akdiye isimli kitabında şöyle der: Alkollü içecek vücut ısısının artmasını sağlar, gıdanın, en iyi sindirildiği yer olan karaciğere göndererek onun midede sindirimine yardım eder. Bundan sonra o, besinin çeşitli kan damarları vasıtasıyla vücudun geri kalan kısımlarına iletilmesine yardım eder. Alkol özellikle suyla karıştırıldığında susuzluğu giderir. O, özellikle iyi besin ile birlikte alındığında vücudu üretken/verimli hale getirir. Bu yüzden alkol oldukça değerlidir ve vücudun tekrar sağlığa kavuşmasına yardımcı olur. Seyyid Sâbık'ın *Fıkhu's-Sünne*'sinde, doktoru tarafından tavsiye edilmiş olması şartıyla, çok soğuk havada hastalanan veya göğüs anjini yahut kalp çarpıntısı geçiren kimsenin alkollü içecek kullanmasında ruhsatın varlığını iddia etmesinin nedeni budur.⁴²

⁴² Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, 3 cilt, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut 1985, II, 400.